

A VALLÁSSZABADSÁG KIHÍVÁSAI ÉS A POLITIKÁK A MAI EURÓPÁBAN

BIRHER NÁNDOR¹

Absztrakt

A cikk a vallási intézmények békefenntartásban és az erőszak megelőzésében játszott jelentős szerepét vizsgálja, különös tekintettel a keresztény egyházakra nehezedő kihívásokra. A tanulmány Ferenc pápa 2024-es, a béke és tolerancia szükségességéről szóló megjegyzéseit emeli ki, megvizsgálva az állami beavatkozások vallási szervezetek elleni akcióit, mint például az orosz ortodox egyház ukrainai betiltását. A cikk történelmi példákat állít párhuzamba, mint a trianoni időszak utáni helyzet vagy a kommunista érában az egyházakat sújtó korlátozások. Az elemzés hangsúlyozza az egyetemek és kulturális intézmények kulcsszerepét a nyílt párbeszéd előmozdításában és a megszakadt kommunikációs hálózatok újraépítésében. A tanulmány szerint a diplomácia és a stratégiai kapcsolatmenedzsment nélkülözhetetlen eszközök a vallásszabadság fenntartásához és a politikai motivációkból fakadó konfliktusok elkerüléséhez.

Kulcsszavak: keresztényüldözés, vallásszabadság, politikai befolyás, béketeremtés, Ferenc pápa, ortodox egyház, európai történelem, egyetemek szerepe, diplomácia, konfliktusmegelőzés.

Bevezetés

Ferenc pápa magyarországi látogatása során felhívta a figyelmet arra, hogy európaiként és magyarként különös küldetésünk van a béke szolgálatában.

„A béke azonban soha nem a saját stratégiai érdekek követéséből fog fakadni, hanem olyan politikából, amely képes az egészet, mindenki érdekeit szem előtt tartani: odafigyelve az emberekre, a szegényekre és a jövőre; nem csupán a jelen hatalmára, nyereségére és lehetőségeire.

Ebben a történelmi helyzetben Európa szerepe alapvető jelentőségű. Mivel történelmének köszönhetően az emberiség közös emlékezetét képviseli, arra hivatott, hogy betöltse az ennek megfelelő hivatást: gyűjtse össze az elszakadtakat, fogadja be a népeket és senkit se tartson meg örökre ellenségének.”

(...)

„Ebben segítségünkre van a keresztény hit, és Magyarország „hídépítő” lehet, kihasználva sajátos ökumenikus jellegét: itt különböző felekezetek élnek egymás mellett, ellentétek nélkül... tiszteletudóan, építő szellemben együttműködve?” (Ferenc pápa Magyarországon 2023a)

A pápa nemcsak Európának és Magyarországnak jelölte ki a béke érdekében megteendő lépéseket, hanem a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, az oktatás és a kultúra felelőseinek is. Kiemelte, hogy a mások felé való nyitottság minden igazság-ismeret alapja.

¹ Prof. Dr. Birher Nándor Máté, dékán, PPKE BTK

² Ferenc pápa első nyilvános beszéde, magyarországi látogatása során, 2023. április 28. péntek délelőtt.

„Azáltal, hogy az ember nyit mások felé, jobban megismeri önmagát. A nyitottság, a mások felé való megnyílás olyan, mint egy tükör: jobban megismerem magam általa. A kultúra elvezet minket önmagunk megismeréséhez.”³ (Ferenc pápa Magyarországon 2023b)

Jelen dolgozatban körüljáróm, milyen nyitottság kell ahhoz, hogy a béke érdekében az erőszak minden formáját, így a keresztényüldözést is megelőzhessük, annak mértékét csökkenthessük.

A munkában rámutatok, hogy tekintélyes részben a kommunikáció hiánya és a hatalmi kérdéseket megtestesítő politikai lépések jelentik az alapját minden békétlenségnek, így a keresztényüldözésnek is.

Az egyetemek feladata ezzel szemben pedig az, hogy a mesterségesen elvágott kapcsolatokat legalább a tudomány területén minél hatékonyabban újraépítse. Hiszen a tudomány az egyetemes igazságot szolgálja.

Ne töröljenek el egyetlen keresztény egyházat sem

A fejezet címében szereplő felszólítás Ferenc pápától származik, aki 2024. augusztus 25-én az Angelus során mondta ezt azon ukrán elfogadott jogszabály alapján, amelyik az orosz ortodox egyház működését megtiltja Ukrajnában azzal, hogy az orosz ortodox egyház vagyonát is elveszi az állam⁴.

Az egyházüldözés Európában már korábban tapasztalt mintáit látjuk visszatérni ezekben az intézkedésekben. Természetesen lényeges felhívni a figyelmet az egyházüldözés azon formáira is, amikor a hívek közvetlen erőszaknak vannak kitéve. De hasonló súlyú cselekmény az is, ha az egyház működését betiltják. Ráadásul mindez később fegyveres konfliktusokhoz is vezethet.

Ez utóbbira magyar vonatkozású példaként említhető a Trianon után a határon kívülre került részegyházak (egyházmegyéek, plébániák) helyzete (Birher-Bertalan 2024), ami eleinte nem követelt áldozatokat, de később, a kommunizmus éveiben már sajnos igen. Pontosan ezen negatív tapasztalatok miatt fontos, hogy felhívjuk a figyelmet a keresztényüldözés ilyen formáira is.

Ezekben az esetekben arról van szó, hogy alapvetően politikai okokra hivatkozva igyekeznek az egyházi igazgatási és vagyoni rendszert, kapcsolati hálót szétzilálni annak érdekében, hogy bizonyos politikai érdekek hatalomra juthassanak, más érdekekkel szemben.

Elengedhetetlen azonban, hogy világossá tegyük, imával még senkit nem öltek meg, politikai erőszakkal viszont sokakat. Emiatt nagyon fontos, hogy a politikai hatalom szereplői belássák: az egyházak „általában”, a maguk természetéből adódóan nem tekinthetők ellenségnek. Amennyiben mégis hatalmi konfliktusok lennének, úgy azt nem „általánosságban”, az egyház betiltásával, hanem egyedi módon kell kezelni, akkor is, ha ez látszólag nagyobb erőforrásokat igényel.

Az ukrán helyzet a szomszédságunkban mutatja meg, milyen folyamatok indulhatnak el, ha az egyház és az állam elválasztása, továbbá a szükségszerűen meglévő kapcsolatok szabályozása nem megfelelő. Egyszerre kell tehát szem előtt tartani az

---

³ Ferenc pápa beszéde a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2023. április 30. vasárnap délután

⁴ „According to the new draft law, Russian-affiliated religious organizations will not be able to use state and communal property. Since some churches are actually in state ownership and on lease to parishes, communities recognized as Moscow-linked will likely be forced to relocate, dissolve, or transition to a different church.

Such property clashes have already arisen, for example, when the state returned the Kyiv Pechersk Lavra – traditionally the center of the UOC-MP in Ukraine – to the state” (Fornusek 2024)

elválasztás és a kapcsolódás szempontjait. Mindezt pedig nem lehet erőszakkal megoldani, csak kellően gondos és tudatos kapcsolatmenedzsmenttel, diplomáciával.

Ha ez a diplomácia, a kapcsolatok jól menedzselt rendszere gyengül, vagy megszűnik, komoly konfliktusok adódnak.

Ferenc pápa ezen okok miatt törekszik arra, hogy a teljesen szétvágott kapcsolati rendek valamilyen módon megmaradhassanak. Hiszen jól ismert szabály, ha egy hálózatban a gyenge kapcsolatok száma csökken, a hálózat válaszainak átlaga közel azonos marad, azonban a szórása (kiszámíthatatlansága) jelentős mértékben nő.

Az ukrán ortodox egyház

Az ukrán ortodox egyház helyzete régóta komoly kérdés, azonban igazi hangsúlyt 2014-ben kapott. Ez az év az egyházak szempontjából azért jelentős, mert a 2013 márciusában hivatalba lépett Ferenc pápa már ekkor felhívta figyelmet arra, hogy megkezdődött a részekben vívott⁵ harmadik világháború (Birher 2019). Ahogy ennek szimbóluma volt az, hogy a pápa az első világháborúban elesett hősökért imádkozott, ugyanúgy szimbóluma volt az is, hogy Filaret kijevi pátriárka 2014-ben kérvényezte az ukrán ortodox egyház függetlenedését Moszkvától, amelyet akkor még nem hagytak jóvá, bár ettől Filaret még létrehozta a független (autokefál) egyházat. 2018. december 15-én Kijevben, a Szent Mihály-székesegyházban megtartott zsinaton létrehozták az ukrán ortodox egyház kijevi patriarchátusát, az ukrán autokefál ortodox egyház, valamint a moszkvai patriarchátus egy részének egyesülésével. A hivatalos megerősítésre sem kellett nagyon sokat várni, mivel a független ukrán ortodox egyház önállóságát 2019. január 5-én I. Bertalan, a Konstantinápolyi Ökumenikus Patriarchátus pátriárkája is elismerte. Minden adott volt tehát ahhoz, hogy a történelmi ellentétet az orosz és az ukrán ortodox egyházak között formálisan is meg lehessen jeleníteni.

Ez a folyamat vezetett mára odáig, hogy az orosz ortodox egyházat gyakorlatilag betiltották Ukrajnában, a vagyont pedig technikailag elkobozták. Olyan új feszültségforrás keletkezett, amely a korábbi, hitélethez fűződő kötelékek módszeres felbontásával ellenségeskedést teremtett, az élet legfontosabb területét, a hitet érintve.

Szükség van tehát arra a bátorságra és kreativitásra, amelyet Ferenc pápa említett Budapesten: *„Az, amivel egy jól szervezett és életteli Európa hozzá tud járulni a civilizációhoz, elengedhetetlenül szükséges a békés kapcsolatok fenntartásához, mert – emlékezetes szavak! – a világbékét csak úgy lehet megőrizni, ha az azt fenyegető veszélyekkel arányban álló kreatív erőfeszítéseket teszünk”* (Schuman-nyilatkozat, 1950. május 9.). *Korunk történelmi időszakában számtalan veszély leselkedik ránk, de felteszem a kérdést – gondolva a meggyötört Ukrajnára is –: vajon hol vannak a békét szolgáló kreatív erőfeszítések?* (Ferenc pápa Budapesten 2023a)

Imából nem lesz háború

Fontos hangsúlyozni, hogy a vallás nem a békétlenség forrása. (Fratelli tutti 281) A vallások mögött álló politikai akarat azonban igen. Első és legfontosabb lépés a vallási alapú üldözések csökkentése során, hogy világossá tegyük: nem a vallás a forrása a

---

⁵ 2020-ban a Fratelli tutti enciklika megismétli (Fratelli tutti 259). Mindehhez fontos hozzátenni, hogy a globalizáció fokozódásával, ami egy adott régióknak azonnali vagy gyakorlati megoldásnak tűnhet, gyakran rejtett erőszakos cselekmények láncolatát indítják el, amelyek aztán az egész bolygót károsítják, és utat nyitnak újabb és még rosszabb háborúk előtt. Világunkban már nemcsak „háborúdarabokat” látunk egyik vagy másik országban, inkább „darabokban zajló világháborút” tapasztalunk, mert az országok sorsa szorosan összefonódik a világ színpadán.

konfliktusoknak, hanem a vallásokra rátelepülő politikai szándékok⁶. Az ima nem öl, ahogy azt Ferenc pápa megfogalmazta.

Elengedhetetlen tehát a politikai szándékok világos elválasztása a vallás lényegétől. Az első lépés a vallás autonómiájának felismerése, egyetemes tisztelete és az átpolitizálás módszeres megszüntetése.

Ez egyáltalán nem egyszerű, hiszen a nyugati felvilágosodás, ill. a vallási fanatizmusok egyaránt az összemérésben érdekeltek. Pontosán ezért van szükség a megfelelő tudományos felkészültségre ahhoz, hogy világos fogalmakat tudjunk használni. Ezen a téren van komoly feladata az egyetemeknek.

Ezzel szemben⁷ gyakran téma a vallási ideológiák mentén szerveződő háborús konfliktusok kérdése. A sajtó – a tényeket roppant mód leegyszerűsítve – szereti a harcokat vallások közti összecsapásokként bemutatni. Ez a szemlélet, azon túl, hogy leegyszerűsítő és általánosító, komoly veszélyt is rejt magában, hiszen az egyén és közösség vallása olyan „tabu”, amelynek megsértése esetén az erőszak tovább fokozódhat.

A jelentősebb vallások mindegyike kivétel nélkül a béke mellett foglal állást. A vallási alapelvek között szerepel a személy, a másik ember tisztelete. A történelmi tapasztalat szerint a konfliktusok forrása elsősorban a politikai, területi, gazdasági hatalom megszerzése, amelyre ráakódhatnak a vallási elemek. A konfliktus elmélyítői ezeket a vallási elemeket azután egyre jobban igyekeznek hangsúlyozni, hogy az egyén és a közösség a legszembélyesebb szinten is érintett legyen. Jó néhány történelmi példa mutatja azt is, hogy ezekben asszisztál a papi vezetés is.

Ezzel együtt az egyházak törekszenek a békés rendezésre – hiszen alapelvük a „jó”, az „emberséges”. A béke vágya folyamatosan ott él a vallásokban, természetesen a kereszténységben is. Ezt a vágyat a teológusok folyamatosan hangoztatták (Uhlig 1990). A korai keresztény közösségekben tilos volt a harcokban való részvétel, a katonáskodás. Később, miután a Római Birodalom államvallása a kereszténység lett, valamint a keresztények belátták, Krisztus második eljövetele történelmi távlatú tény, az ország fegyveres védelme is elfogadottá vált.

A keleti egyház még a nyugatinál is tartózkodóbb volt a kérdésben. Nagy Szent Vazul szerint az a katona, aki a háborúban embert öl, köteles három éven át tartózkodni a szentáldozástól⁸. A hitetlenek elleni harcot helytelen, esetenként azonban elkerülhetetlen eseménynek tekintették. Keleten inkább a diplomácia eszközeivel igyekeztek megoldást találni a konfliktusokra.

Nyugaton a háború megítélése szabadabb volt. Szent Ágoston⁹ meghatározta a jogos háború kritériumait, amelyek mind a mai napig érvényesnek tekinthetők. A lovagi

---

⁶ „Egy ország társadalmi békéje építésének soha nincs vége. »Nyugtalanító és mindenki elkötelezettségét igénylő feladat ez. Olyan munka, amely megkívánja, hogy ne fáradjunk bele a nemzet egységének építésébe, és az akadályok, különbözőségek és a békés együttélés elérésének különböző megközelítései ellenére tartsunk ki a találkozás kultúrájéért vívott küzdelemben. Mindez megkívánja, hogy minden politikai, társadalmi és gazdasági tevékenység középpontjában az emberi személy magasatos méltósága és a közös szolgálata álljon. Ez az erőfeszítés megment minket a bosszúállás és bizonyos rövid távú érdekek keresésének kísértésétől« (Fratelli tutti 232)

⁷ Továbbra is szomorúan követem az Ukrajnában és az Orosz Föderációban zajló harcokat, és az Ukrajnában nemrég elfogadott törvényekre gondolva félttem az imádkozók szabadságát, mert aki igazán imádkozik, az mindig mindenkiért imádkozik. Az ember nem tesz rosszat azzal, hogy imádkozik. Ha valaki rosszat tesz népével, az bűnt követ el ezzel, de nem tehet rosszat valaki azzal, ha imádkozik! Kérem, se közvetlenül, se közvetve ne töröljenek el egyetlen keresztény egyházat sem! El a kezekkel az egyházaktól! (Ferenc pápa 2024)

⁸ Nagy Szent Vazul 188. levele in M.P.G., 32, 681.

⁹ Augustinus, De civitate Dei, M.P.L., 41, 35

dicsőség elismert volt, a katonai erényeket tisztelték. Amíg keleten a harcban elesettet nem tekintették hősnak, addig nyugaton a harcok áldozatai hősök voltak, sőt IV. Leó pápa kijelentette, hogy aki a hitért vívott harcban esik el, mennyei jutalomban részesül (Runciman 1999). Ezt a kijelentést erősítette meg VIII. János pápa, aki mártíroknak tekintette az elesetteket, és számukra örök életet ígért.

Természetesen a nyugati kereszténység számára sem jelentette mindez a korlátlan hadviseléshez való jogot.

Egy esetleges konfliktus létrejöttkor nagyon fontos tudatosítani, hogy a vallások a békét kívánják. Lehetőség szerint meg kell akadályozni, hogy a konfliktus igazi okát vallási ideológiákkal próbálják elfedni, ezzel a legszemélyesebb síkra terelve a vitát. Ennek érdekében nagyon fontos, hogy megismerjük a konfliktusokban részt vevő közösségek vallási alapelveit, a békéhez és háborúhoz való viszonyukat.

A katolikus tanítás tükrözi a történelmi hagyományokat, a katolikus egyház katekizmusa külön fejezetet szentel a „Béke megőrzésének” (sz.n. 1994).

Kevésbé ismert azonban az ortodox egyház állásfoglalása ugyanerről a kérdéstről. Fontos tehát, hogy megvizsgáljuk, hogyan viszonyul az ortodox egyház a fegyveres konfliktusokhoz. Lényeges a vallások ismerete ahhoz, hogy megértsük az egyházak sajátos gondolkodásmódját, és képesek legyünk a kapcsolatok elmetszése helyett valóban hidakat építeni.

Egy példa: az orosz ortodox szociális tanítás alapjai

Arra vonatkozóan, hogy mennyire összetett egy adott egyház élete, vagy akár csak a békével kapcsolatos álláspontja, bemutatjuk a 2000. augusztus 13-16. között, a jubileum évében az Orosz Ortodox Egyháznak a Moszkvai Szinóduson elfogadott szociális tanítását. Nagy a jelentősége annak, hogy az Orosz Ortodox Egyház egyértelművé tette azokat az alapelveit, amelyek mentén a társadalom felépülhet, meghatározva a vallás és a politika viszonyát is.

Nagyon jól látszik az is, hogy a politikai és a hitéleti célok gyakran akár túl szorosan is összekapcsolódhatnak, veszélyes elegyet alkotva. Fontos lenne a hatalommal kapcsolatos elvek és a vallási tartalmak világos szétválasztása, ami a 2000-es években nem történt meg világosan, és a mai napig jellemzi az ortodox társadalmi felfogást. Ezzel együtt az orosz ortodox gondolkodás megismerése a nyugati, gyakran vallástalan ember számára is kulcsfontosságú, ha a béke ügyén akar dolgozni.

A magatartási elveket tartalmazó dokumentum előkészítését 1997-ben kezdték el. A témával foglalkozó 26 tagú bizottságot Kyrill, Smolensk metropolitája vezette. A munka nehézségét az okozta, hogy amíg a nyugati egyházi hagyományban már évtizedek óta jelen van a kor érető problémáinak megvitatása, a társadalommal folytatott párbeszéd, addig a keleti hagyomány inkább dogmatikus, a kezdeti apostoli múltra tekintő, és nem a ma gondjaival foglalkozó. Éppen ezért az ortodox tanítás úgy koncentrált a ma problémáira, hogy közben fokozottan szem előtt tartja az őskeresztény örökséget és az „Atyák” tanítását az első századokból. Ebből a folyamatos „múltba tekintésből” fakad az ortodoxok sajátos szociális érzékenysége, a közösségben gondolkodás fontossága.

A dokumentum, amely visszatükrözi az imént elmondottakat XVI fejezetből áll, főcíme az Orosz Ortodox Egyház szociális tanításának alapjai (Thesing 2001). Az első ekkleziológiai fejezetben meghatározzák a teológiai alapelveket, kijelentik, hogy az egyháznak nemcsak a prédikáció, hanem a közvetlen tevékeny és erkölcsi segítségnyújtás is a feladata. A hithez való visszatérés az, ami az igazság felismeréséhez, az erkölcsi normák megtartásához, azaz a békéhez és a boldogsághoz vezet. Ez a gondolat

az első fejezet zárómondata. Látjuk, a tanítás a béke gondolatával kezdődik. A későbbiekben kiderül, ez a gondolat lesz majd a dokumentum záróakkordja is. A második és a harmadik fejezetek az egyház és a nemzet, ill. az egyház és az állam viszonyával foglalkoznak. Mindez az ortodoxok számára különösen fontos téma, tekintettel az erős összefonódás minden előnyére és hátrányára. Itt, a II.3. pontban fogalmazódnak meg az „egészséges nacionalizmus” alapelvei. „Az ortodox keresztény köteles a hazáját, annak területét szeretni, ugyanúgy ahogy a határokon kívül élő vértestvéreit is.” Izgalmas, hogy a III.4. pont hosszasan elemzi a Bizánctól örökölt „harmóniát” az egyház és az állam együttműködésében, továbbá oldalakon keresztül kifejezetten elemzi, hogy az Amerikai Egyesült Államok példája az egyház és állam teljes elválasztására, az állami semlegesség elve az ortodoxia vonatkozásában tarthatatlan lenne ugyanúgy, ahogy a nyugat-európai hagyomány is, amelynek alapjánál a francia forradalmat látjuk.

Az ortodox egyház lojális az állammal. Efölött a szabály fölött csak az isteni törvény állhat. Abban az esetben azonban, ha az állam a hívőket el akarná fordítani az egyháztól vagy Krisztustól, jogában áll az egyháznak a lojalitással felhagyni és az állammal szembeni engedelmességet megtagadni¹⁰.

A III. 8. pontban hosszasan meghatározzák azokat a területeket, amelyekben az egyház és az állam együttműködik. Ide tartozik az egészségügytől, a tömegtájékoztatáson át az erkölcsök megőrzéséig sok minden. Ugyanitt meghatározásra kerül az is, hogy mely tevékenységekben nem vesz részt az egyház. Ezek közül számunkra fontos a „testvérháborútól” és az „erőszakos külső háborútól” való tiltás.

A IV. és V. fejezetek tovább részletezik a korábbi témákat, miközben a keresztény etika és a világi jog, illetve az egyház és a politika viszonyáról szólnak.

A dokumentum további részei a „klasszikus” szociális részterületek. A VI. viszonylag rövid fejezet a munkáról, és annak gyümölcséről szól. A munkát úgy értelmezik, mint olyan tevékenységet, amely nemcsak az egyén javát, hanem a közösség érdekeit szolgálja. Erősen érződik a hagyomány, amely szerint a munka gyümölcsei minden egyes egyén javát kell, hogy szolgálják, azaz nem lehetnek csak egyes parciális érdekek megjelenítői. Ezt a kérdést fejt ki a következő fejezet a tulajdonnal kapcsolatban.

Pontosan a dokumentum közepénél található a háborúról és békéről szóló fejezet. Ez a fejezet az, amelyet a következőkben részletesen elemzünk. Mindössze annyit érdemes itt megjegyezni, hogy amíg a katolikus katekizmus a békét hangsúlyozza mindenáron, addig az ortodox szöveg világosan kiemeli: a háború az emberi szabadságból fakadó tény.

A jogtalan erőszak-alkalmazást tárgyalja a IX. fejezet a bűncselekmény, bűn, jóvátétel címen. Külön fejezet foglalkozik a személyes, családi és társadalmi erkölccsel. A házasságot alapvetően fontos, a társadalom egységét és a személy harmóniáját szolgáló intézményként mutatják itt be.

Sajátos, hogy az egészség fogalmát a nyugati gondolkodástól kissé eltérő módon mutatják be. Eszerint ugyanis nemcsak a személynek, hanem a népnek az egészségére is figyelmet kell fordítani. Itt tárgyalják részletesen az alkoholizmus problémáját is.

A XII. fejezet a legaktuálisabb bioetikai kérdésekkel foglalkozik a terhesség megszakítástól egészen a klónozásig. Szintén aktuális a következő, XIII. témakör, amelyben az egyház és az ökológia kérdései merülnek fel.

Az utolsó három témakör az új kulturális-tudományos kihívásokkal foglalkozik. A világi tudománnyal, a kultúrával és a képzéssel, ezt követően a világi tömegtájékoztatással, végül a nemzetközi kapcsolatokkal, a globalizáció és a

---

¹⁰ Az ellenállásnak ez a joga egy komoly vívmány a korábbi gyakorlathoz képest.

szekularizmus problémáival. A világi tömegtájékoztatás vonatkozásában az egyház felhívja a figyelmet a szabadelvű és hazug tájékoztatás veszélyeire, és olyan jogosítványokat ad magának az egyházi jogok megsértése vagy istenkáromlás esetén, mint a bojkott, a nyilvános tiltakozás, a hatóságok értesítése, vagy akár egyházi büntetések kiszabása.

Talán az egyik legizgalmasabb pontja a dokumentumnak a zárófejezet. Érdekes, hogy a nemzetközi kapcsolatok témakör rögtön a katonai konfliktusokkal kezdődik. A bibliai történelmet a katonai konfliktusokon keresztül mutatja be. A népek kapcsolatában az „aranyszabályra” hivatkozik, amelyet Máté evangéliumában (Mt. 7,12.) is olvashatunk: Amit mástól vártok, hogy veletek tegyék, azt tegyétek ti is velük. Ebben az értelemben kezelik a konfliktusokat is, azokra megpróbálva emberséges választ adni. A katonai erő alkalmazását csak bizonyos esetekben – ultima ratioként – kezelik. Csak akkor alkalmazható, ha idegen állam fegyveres erőszakát kell elhárítani. Alkalmazható még katonai erő abban az esetben is, ha egy másik megtámadott ország kér segítséget az agresszor ellen.

A dokumentum egésze vonatkozásában elmondható, hogy az egyház megpróbálja a saját, az államhoz lojális, ámde esetenként függetlenedésre, sőt ellenállásra képes arculatát megformálni. Meghatározza azokat a kulcsfontosságú területeket, amelyek működésétől vagy működésképtelenségétől az egyház és az állam jövője függ.

Sajátos vonása a szociális tanításnak, hogy átjárja a konfliktusok kezelésének problémája. Folyamatosan jelen van a fegyveres beavatkozás lehetősége, illetve a beavatkozás elkerülésének szükségessége. A béke és a háború mint összetartozó fogalmak jelennek meg.

A dokumentum VIII. fejezete irodalmi asszociációra csábít, a Háború és béke címet viseli. Ez a fejezet öt pontra tagolódik. Az első pont a háborút mint patológiás jelenséget definiálja. A háború az emberiség rejtett lelki betegségének a következménye. Ez azonban hozzátartozik az ember életéhez. „Ha majd háborúkról hallotok, és háborús hírek terjednek, ne ijedjete meg. Ezeknek be kell következniük”. (Mk. 13, 7.) A háború bűnös dolog, amelynek az alapja az ember bűnre hajló szabad akaratában van.

A második pont metszően, világosan állítja: a keresztények, akik az embertársaiknak örömhírt hirdetnek, egyúttal ennek a világnak a lakói is, azaz a bűn hatalma alatt állnak. A háborúk tehát elkerülhetetlenek. Annak ellenére, hogy az egyház tisztában van a háború bűnös voltával, nem tiltja meg a tagjainak, hogy harci cselekményekben részt vegyenek. Mindez azonban csak abban az esetben igaz, ha a harc célja a másik ember védelme, illetve a megsértett igazság visszaállítása. Ezekben az esetekben a háború nem kívánt, de megengedett eszköz.

Az ortodox egyház számra mindig is tiszteletre méltó volt azoknak a példája, akik csatákban életüket áldozták másokért. Sokukat szentté is avattak. Ennek a tiszteletnek az alapja Krisztus azon mondata, mely szerint „Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, mint aki életét adja felebarátaiért.” (Jn. 15,13.) Az egyház megítélése szerint tehát a katona áldozata a szeretet cselekedete. Ez az, ami morálisan igazolja a katonaság intézményét. Mindezt egy történelmi példával támasztja alá a dokumentum. Szent Cirill a konstantinápolyi pátriárka megbízásával a Szaracénok fővárosába ment, ahol egy mohamedánnal a következő beszélgetést folytatta: Krisztus, az Istenetek azt parancsolta nektek, szeressétek egymást, ha megütik az egyik felét arcotoknak, nyújtsátok oda a másikat is. Ti ellenben harcoltok. Miért nem hallgattok az Istenre? – kérdezte Mohamed követője. Cirill így kérdezett vissza: mit gondoltok, ha egy parancs két részből áll, ki teljesíti inkább a parancsot, az, aki az egyik részt, vagy az, aki mindkét részt teljesíti? Aki mindkettőt, válaszolta a szaracén. Cirill folytatta: az Isten nekünk egyszerre adta a két

parancsot: azaz, hogy imádkozzunk az ellenségeinkért, és tegyünk velük jót, de azt is, hogy áldozzuk életünket a másikért. Így tehát amíg egyéenként el kell viselnünk a megaláztatást, addig közösségként kötelesek vagyunk vigyázni egymásra, akár az életünk árán is. A közösséget kötelességünk megóvni attól, hogy külső erő kényszerítse rá az akaratát. Ez az a szent cél, amelyért a katonáink vérüket onthatják, és amely szentté teszi őket, ha elesnek a csatamezőn.

A harmadik pont kifejti: a háborút el kell kerülni. Ehhez a következő alapelveket kell megtartani: a felebarát, a haza, a nemzet szeretete, idegen népek bajának a megértése, annak megértése, hogy a saját nemzet felemelkedése nem történhet nem morális eszközökkel. Ha ezeket az elveket nem tartjuk be, könnyen kialakulhat a háborús konfliktus. A háború azonban csak bizonyos határok közt tekinthető legitimnek. Ezeket a határokat be kell tartani ahhoz, hogy az ember ember maradhasson.

A dokumentum a nyugati, szent ágostoni hagyományra utal, amely szerint a következő esetekben tekinthető egy háború jogosnak:

- A háború célja csak az igazságosság helyreállítása lehet.
- Háborút csak a jogszabályban meghatározott állami szerv hirdethet.
- Az erő alkalmazása nem függhet egyetlen embertől, hanem csak a feljogosított népképviselői szervezettől.
- Csak akkor kezdhető háború, ha az összes békés eszközt kimerítették.
- Háborút csak akkor lehet kezdeni, ha a céljai elérhetők.
- A hadi veszteségek álljanak arányban a háború céljával.
- A háború alatt a civileket védeni kell a közvetlen harci cselekményektől.
- A háború célja csak a béke helyreállítása lehet.

Természetesen a dokumentum szerzői is tisztában vannak vele, milyen könnyű a háborúra ideológiát találni, mennyire bizonytalan, hogy egy háború támadó, vagy védő jellegű-e. Éppen ezért az ortodox egyház fenntartja magának a jogot, hogy minden háborúnál egyedi vizsgálatok alapján állapítsa meg a jogszerűséget.

Izgalmas, hogy a jogszerűség megállapításánál indikátorként tekint arra, hogy milyen eszközökkel folytatják a háborút, hogyan járnak el a foglyokkal, az ellenséges területek civil lakosságával szemben. Külön kiemelik, még igazságos háború esetén is képesek a katonák az ember alatti szintekre süllyedni. Ez olyan veszélye a háborúnak, amit mindenképpen el kell kerülni. A katona soha nem örülhet más életének a kioltása felett. Tisztában kell lennie azzal, hogy mindnyájan halandók vagyunk.

Összegezve: a katonának világosan kell látnia, hogy a katonai akciókban való részvétele a szeretetének a jele, ám azzal is tisztában kell lennie, hogy a katonai szolgálatát „emberként” kell ellátnia. Az ellenség megsemmisítése mögött gyakorlatilag ártatlan emberek halála van. Ez nem lehet öröm tárgya.

A negyedik pont ezt fejti ki részletesen, azaz a bűn legyőzése nem történhet úgy, hogy közben a legyőző maga is bűnössé válik. A harcban a bűn és az azt megtestesítő erők megsemmisítését kell kívánni, nem pedig az emberek halálát. A katona ebben az értelemben nem lehet gyilkos. Mindez csak akkor lehet érthető, ha a katonák magas erkölcsi érzékük folytán ezt fel tudják fogni. Képesek különbséget tenni ellenség és ember közt. Tudják, hogy egy adott pillanatban az ellenség még legyőzendő erő, a másikban viszont már lehet kiszolgáltatott fegyvertelen ember. Világossá kell tenni: nem a gyilkolás a katona feladata, hanem az ellenséges erő szétmorzsolása.

A háború négy pontjához képest a békéről mindössze egy pont szól a dokumentumban. A béke a világ végének igazi eseménye. Az a harmónia, amelyről csak álmodni lehet, ez lesz a teljes igazságosság korszaka. Az ortodox egyház célja, hogy ezt a békét minél jobban megvalósítsa már most a világban, mind a belső, mind a külső

kapcsolatok vonatkozásában. Ennek érdekében minden befolyását beveti, és fellép az erőszak minden formája ellen.

Világos, hogy az ortodox egyház hagyományaihoz hűen egyértelmű képet alkotott az erőszak alkalmazásáról szociális tanában. Az erőszakot minden lehetséges módon kerülni kell, ha azonban ez már kevés, és nyílt fegyveres konfliktus keletkezett, akkor csak a megfelelő szabályok megtartásával lehet eljárni. Az egyház nem lehet háborús konfliktus forrása, egyedül a közösség védelme az, ami ilyen jellegű konfliktusokat legitimálhat.

Az ortodoxok a háború tényét természetesebben kezelik, mint a nyugati keresztények. Míg nyugaton elsődlegesen a békére és annak minden eszközzel való megtartására koncentrál az egyházi tanítás, addig az orosz ortodox tan szerint inkább a jogos háborúval, ill. annak elkerülhetőségével kell foglalkozni.

Következtetések és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának felelőssége

Jól látható egy vallási konfliktusforrást elemezve is, hogy milyen sok területen lehet beavatkozni annak érdekében, hogy a béke és ne az ellenségeskedés viszonyai erősödjenek. Természetesen minden igaz fordítva is. A közös pontokat elhomályosítva, az ellentéteket aláhúzva lehet a konfliktusokat fokozni is.

Az egyetemeknek, az igazság szolgálóinak kötelessége, hogy ne a pusztító ellentéteket, hanem az építő értékeket hangsúlyozzák kellő alapossággal. Ennek érdekében dolgozik a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen évtizedek óta több csoport is. Két kapcsolat különösen is megerősödött az elmúlt időszakban, amelyeket részletesebben is bemutatunk.

Szír kapcsolatok

A PPKE BTK honlapja szerint¹¹, a Szíriai-Magyar Régészeti Misszió a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kutatási programjaként indult 2000-ben, a Szíriai Régészeti Főigazgatóság (DGAM) együttműködésével. Az első években a misszió a szíriai tengerparti zónában és az azzal szomszédos területeken vezetett rendszeres terepbejárásokat, a késő antik és középkori településhálózat maradványainak felkutatására és dokumentálására. A Tartúsz, Latakia, Homsz és Idlib kormányzóságok területén végzett munkák eredményeképp több száz, korábban ismeretlen műemlék lett nyilvántartásba véve, köztük késő antik települések maradványai, kereszties kori lakótornyok és több barlangvár is. A DGAM felkérésére a SHAM 2007-ben megkezdte a Közel-Kelet egyik legnagyobb középkori erődítésének Qal'at al-Marqabnak (kereszties nevén Margatnak) a feltárását, majd 2017-től az UNESCO Világörökség erődítés Crac des Chevaliers kutatását.

Margat várát 1062-ben helyi törzsek építették a szíriai tengerpart ellenőrzésére, s rövid bizánci fennhatóságot követően, 1118-ban foglalták el a keresztiesek. Az Antiochiai Hercegség legdélebbi erődjét 1187-ben vette meg a középkori Európa egyik legnagyobb nemzetközi szervezetének számító Johannita lovagrend és építette ki a Szentföld egyik leghatalmasabb erődítésévé. Az Oroszlánszívű Richárd angol király által is meglátogatott várát 1218-ban II. András magyar király is felkereste és gazdag évjáradékot rendelt el fenntartására. A több mint 15 hektár kiterjedésű erődítményrendszer csak 1285-ben került mamlúk kézre. A vár területét 1958-ig lakták.

---

¹¹ <https://btk.ppke.hu/margat-sziria-2>

A Misszió alapvető célja a vár, az erődített középkori városai, valamint a tágabb környezet minél több diszciplínát bevonó teljes körű kutatása és az egyedülálló épületegyüttes UNESCO világörökség listára történő fölvételének előkészítése. A kutatási program az alábbi szakterületekből áll: történeti forrásfeldolgozás; geológiai és geofizikai kutatások; földrengéstani vizsgálatok; régészeti feltárások; a tárgyi leletanyag tisztítása, konzerválása és restaurálása; falképkutatás és konzerválás; építészeti felmérési program; antropológiai, archaeozoológiai, archaeobotanikai és geoarchaeológiai tanulmányok; művészettörténeti és építéstörténeti kutatások; laboratóriumi anyagvizsgálatok; a középkori vízgazdálkodás tanulmányozása; néprajzi dokumentáció; településhálózati kutatások; középkori környezetrekonstrukció; számítógépes rekonstrukciós program. A misszió szakértői tervezik a műemléki helyreállítást és a várban létrehozandó múzeumhelyiségeket is.

A PPKE Régészettudományi Intézete vezette Misszió széles körű szakmai összefogásra épül, melyben kutatói és diákjai révén hazánk szinte valamennyi nagy egyeteme és a témában érdekelt kutatóközpontja képviselteti magát. Az elmúlt 13 év közel harminc terepmunkaszerepe során több mint 150 magyar dolgozott Szíriában és a résztvevők több mint fele egyetemi hallgató volt. A kutatás gerincét adó magyar szakemberek és egyetemisták mellett horvát, brit, olasz, német, francia és libanoni kutatók is részt vesznek a feltárásokban, magyar zászló alatt. A PPKE és a különböző szíriai egyetemek közt létrejött kutatási és oktatási együttműködési megállapodások alapján a Misszió indulása óta több tucat szíriai hallgatónak biztosít nyári gyakorlatot a várban.

A SHAM egyedüli külföldi régészeti misszióként a 2011-ben kezdődött háború alatt is folytatta a szíriai terepi munkát és oktatást, melyet magyarországi képzésekkel is kiegészít a szíriai kollegák és hallgatók számára. A kiemelt nemzetközi érdeklődés övezte munkák eredményei angol és arab nyelvű publikációkban és kiállításokon kerülnek bemutatásra, valamint számos MA és PhD dolgozat alapanyagát képezik a PPKE Régészettudományi Intézetében.

Örmény kapcsolatok

Az Armenológiai Tanszék¹² 2016-ban alakult meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Intézetének részeként. Kezdetektől fogva arra törekedett, hogy nemzetközi kapcsolatokat építsen armenológiai kutatási és oktatási intézményekkel a világ minden tájáról, ideértve Örményországot, a Közel-Keletet, Nyugat-Európát és Amerikát. Ennek köszönhetően a világ számos pontjáról érkeznek hallgatók. Évente félszáz hallgatónak és esetenként családjaiknak is biztosítja az Egyetem a tanuláshoz és az emberhez méltó élethez való hozzáférést. Kiemelt figyelmet fordít az Egyetem a közvetlen, tudományos és emberi kapcsolat ápolására Örményországgal, az örmény kereszténységgel.

A Pázmány programjai kivétel nélkül a vallási vezetőkkel való szoros együttműködésre épülnek. Ők azok, akik pontos információkkal rendelkeznek a helyi adottságokról, továbbá arról is, hogy milyen területen van szükség a segítségre. A vallási vezetők sosem politikai, hatalmi célokat kívánnak megvalósítani, legyen szó bármilyen vallásról, hanem az embereken akarnak segíteni. Legyen ez a tudás átadása, vagy segélyszállítmányok szervezése.

---

¹² <https://btk.ppke.hu/armenologiai-tanszek>

A kapcsolatok építésében, és abban, hogy megakadályozzuk a kapcsolatok elvágását, az egyháznak és az intézményeinek hatalmas szerepe van. Jól mutatja ezt a Pázmány BTK tevékenysége is.

Az imént bemutatott, nemzetekhez, országokhoz kötődő kapcsolatok alapja minden esetben az, hogy a meglévő kapcsolatokat ne elmetsszük, hanem erősítsük azokat. Különösen is azokat, amelyek a keresztényeket kötik össze.

A programok támogatói és együttműködő partnerei

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiemelt küldetésének tekinti az üldözött keresztény testvéreink megsegítését. Ezt saját eszközeinkkel, elsősorban az oktatással igyekszünk elérni. Alapjellegéből fakadóan egyetemünkön a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar ennek a zászlóshajója és a munka egy jelentős része a magyarországi oktatás révén zajlik. Egyetemünk a kezdetektől bekapcsolódott a Magyarország által biztosított „Ösztöndíjprogram Keresztény Fiataloknak” programba, melynek célja, hogy olyan, a világ válságrégióiban élő keresztény fiatalok számára biztosítson lehetőséget felsőfokú tanulmányok folytatására magyarországi képzési helyeken, akik hazájukban vallási üldöztetésnek, fenyegetésnek vannak kitéve vagy a szabad vallásgyakorlásban korlátozást szenvednek el. Magyarország és Budapest biztonságos környezetet jelent, ahol vallási üldöztetéstől, megkülönböztetéstől és az erőszaktól való félelem nélkül összpontosíthatnak a tanulásra. Karunkon az anglisztika, armenológia, nemzetközi tanulmányok és politológia, régészet szakokon és a történelemtudományi, régészettudományi és nyelvtudományi doktori programokban biztosítunk magas szintű, angol nyelvű képzéseket. Külföldi hallgatóinkat maximálisan integrálni kívánjuk, amely a magyar nyelv, történelem és kultúra oktatását, valamint különféle, a magyar hallgatókkal közös programokat egyaránt magában foglal. A magyar nyelvkurzusok (MID) például végigkísérik ÖKF ösztöndíjas hallgatóinkat tanulmányaik során. A MID programok, különféle kulturális programok (pl. busójárás, szentendrei skanzen), tanulmányi kirándulások keretében több magyar települést is meglátogattak hallgatóink, számos kulturális eseményeken vettek részt. (Balaton, Vác, Győr, Pécs, Veszprém).

Az ÖKF-es hallgatók a következő országokból érkeztek a PPKE BTK-ra: Szíria, Libanon, Egyiptom (2020-ig), Jordánia (2020-ig), Örményország (2020 óta). 2017 óta 95 ÖKF hallgató iratkozott be a Karra és vett/vesz részt valamilyen képzésben. Állampolgárságukat tekintve eddig 6 egyiptomi, 4 libanoni, 24 szír és 61 örmény hallgatót fogadtunk. Eleinte anglisztika, nemzetközi tanulmányok és régészet MA szakjainkra, valamint doktori képzéseire érkeztek, 2020 óta a történelem (BA/MA) szakon belüli örmény specializáción, valamint az ehhez kapcsolódó történelemtudományi doktori képzéseken is megnövekedett a létszámuk. Az oktatás mellett lehetőséget biztosítunk a hallgatók számára, hogy keresztény hitüket nemcsak egy befogadó és támogató környezetben gyakorolhassák, hanem itt is egy aktív közösség részévé válhatnak.

Jelen pillanatban az örmény nemzetiségi (örmény, szír és libanoni állampolgárságú) hallgatók alkotják az ÖKF ösztöndíjasok többségét, akik az angol nyelvű és örmény specializációjú Történelem BA, MA vagy PhD, illetve a Global Armenian Studies PhD programokra érkeznek. Az örmény diákok különleges helyzete a történelmükkel és vallási identitásukkal is összefügg. Az örmény diaszpóra mindig is különleges helyzetben volt. Ez a nagy múltú és kultúrájú nemzet sok hányattatáson ment keresztül, a meghurcoltatások egyik motivációja abban keresendő, hogy az Örményországot körülvevő, velük közvetlen kapcsolatban lévő, gyakran hatalmas(abb) országok eltérő felekezetiük: Törökország (korábban: Oszmán Birodalom),

Azerbajdzsán, Irán (korábban: Perzsa Birodalom). Az örmény lakosság a történelem során többször is menekülésre kényszerült, hogy túlélhessen, az örmény genocídium egy igen markáns példája a keresztény közösségek ellen elkövetett erőszakos cselekményeknek, ennek hatására pedig világszerte jelentős örmény diaszpóra jött létre. Felekezetüket tekintve egy ősi keresztény népről van szó, a keleti katolikus egyházhoz tartoznak. A hozzánk érkező hallgatók között egyaránt megtalálható örmény apostoli, örmény katolikus és örmény evangélikus hallgató. Örmény hallgatóink speciális helyzetben vannak, hiszen a közelmúltban több megpróbáltatás is érte őket szülőhazájukban. Ezen hallgatók számára angol nyelvű pszichológiai tanácsadást tettünk elérhetővé, illetve a Tanszék, illetve a Kar támogatta azt, hogy jótékonysági koncert keretében pénzadományt gyűjtsenek hallgatóink, amellyel otthon maradt, pontosabban hazájukat vesztett honfitársaikat segítették. A szíriai örmény hallgatóink helyzete legalább annyira komplex, mint az örményországi hallgatóké. Olykor a két identitás egybeolvad, hiszen szír útlevétellel is érkeznek hozzánk örmény nemzetiségi keresztény hallgatók. A szíriai helyzetet még bonyolultabbá teszik az olyan természeti katasztrófák, mint a 2023-as törökországi és szíriai földrengések. Katolikus Egyetemenként kötelezettségünknek tartjuk, hogy az elesetteken segítsünk, tudatában vagyunk annak, hogy a hozzánk érkező nemzetközi hallgatók különleges odafigyelést, támogatást igényelnek. Kis létszámú kurzusaink különös odafigyelést biztosítanak a hallgatók számára, szakmai és személyes szempontokból is. Tanulmányaik során különös gondot fordít egyetemünk a tehetséggondozásra, hallgatóink szép eredménnyel szerepelnek OTDK-n, és külföldi konferenciákon is rendszerint részt vesznek. Egyhetes erdélyi tanulmányút során több levéltár/könyvtár örmény nyelvű gyűjteményét is megtekinthették, ami újabb tudományos kutatásokhoz nyújtott inspirációt. Előrehaladásukat az egyetemünkre rendre meghívott külföldi vendégprofesszorok is segítik. Fontos küldetésünknek tartjuk hallgatóink keresztény identitásának megerősítését, vallásgyakorlásuk támogatását, bevonjuk őket a PPKE BTK által szervezett zárandokutakba (Győr, Veszprém), illetve a budapesti örmény katolikus templom miséin több hallgatónk is teljesít szolgálatot (pl. éneklés, ministrálás). Egy római zárandokút szervezése is folyamatban van. A Történettudományi Intézet alatt működő Örmény Tanszék közreműködésével azon dolgozunk, hogy a hozzánk érkező örmény hallgatókat magyarországi tanulmányaik során összekössük a helyi örmény kisebbséggel, a helyi örmény katolikus plébániával, ezáltal a hallgatók saját kultúrájuk nagykövetéivé válnak, és egy kevésbé nagyszámú diaszpóra mindennapjaiba is betekinhetnek, részeseivé válnak. Örömmel látjuk azt is, hogy az ÖKF ösztöndíjas hallgatóink maguk is szeretnének segíteni másokon és például szívesen vállalnak önkéntes feladatokat Magyarországon, legutóbb a 2024-es árvízveszély idején.

Az ÖKF ösztöndíjas helyek meglehetősen limitáltak és számos keleti keresztény hallgatónk nem ezzel, hanem a Stipendium Hungaricum Ösztöndíjprogrammal érkezik egyetemünkre, az eddig karunkon tanuló több mint háromszáz SH ösztöndíjas csoport részeként. Az ő számuk is több tucatnyi és természetesen intézményünkben mind az ÖKF, mind a SH hallgatók ugyanazt a mentorálást és oktatást kapják.

Nagyon fontos eleme közel-keleti keresztény testvéreink megsegítésének, hogy amennyire erőnkől telik, részt vegyünk a vallások és civilizációk közti párbeszédben, elsősorban anyaországaikkal. A muszlim többségű országokkal folytatott kutatási és oktatási együttműködések erőteljesen segítik egymás jobb megértését és az odavalósi keresztény hallgatóink hazájukban történő boldogulását. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem és kifejezetten a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara legerősebben Szíriában van jelen, de együttműködéseink kiterjednek Libanon és Iraki Kurdistan területére is. Ezek az alapvetően régészeti témájú terepi programok minden országban a

helyi keresztény örökség kiemelt emlékeinek kutatására, dokumentálására jöttek létre és a kereszténység egyedülálló közel-keleti emlékeinek megmentését célozzák. A helyszíni kutatásokat a legnevesebb helyi felsőoktatási intézményekkel együtt végezzük, akikkel Erasmus+ programjaink révén oktatócsereprogramokat is bonyolítunk. Így a nálunk tanuló hallgatók, akik sok esetben a kinti kutatási programjaink anyagát dolgozzák fel MA szakdolgozat vagy doktori disszertáció formájában, nem szakadnak el hazájuk vezető oktatóitól, akik egyébként gyakran muszlim vallásúak.

A napjainkban sajnos egyre zsugorodó keleti keresztény közösségeket egyházaik vezetik, tartják egyben. Különösen fontos ezért, hogy a keleti keresztény egyházak vezetőivel is intenzíven tartsuk a kapcsolatot. Az elmúlt években több tucat keleti egyházi vezetőt fogadott egyetemünk és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem vezetői közül is többen megfordultak Szíria, Libanon, Irak, Jordánia, Egyiptom és Örményország vezető oktatási intézményei mellett a helyi egyházfőknél, ott, ahonnan keleti keresztény hallgatóink többsége érkezik, és akik a páratlanul gazdag közös keresztény örökségünk egyedülálló és ősi darabját őrzik.

Összegzés

Záró gondolatként érdemes felidézni a Fratelli tutti enciklika egyik utolsó pontját: „Mindazonáltal »a béke parancsa mélyen be van vésve a vallási hagyományokba. (...)

A vallási vezetők arra kaptak meghívást, hogy valódi párbeszédet folytassanak, a béke építése közben ne ügynökként, hanem mint hiteles közvetítők járjanak el. Az ügynökök ugyanis kedvezményt nyújtanak mindkét félnek, hogy végül ők jussanak nyereséghez.

Ezzel szemben a közvetítő semmit sem tart meg magának, hanem nagylelkűen odaad mindent, a végsőkig elkötelezi magát, tudván, hogy az egyetlen nyereség a béke. Mindnyájan arra vagyunk hivatva, hogy a béke munkásai legyünk, egyesítve és nem megosztva, kioltva és nem fenntartva a gyűlöletet, megnyitva a párbeszéd útjait, ahelyett, hogy újabb falakat emelnénk! «” (Fratelli tutti 284)

Irodalom

Birher Nándor (2019): A béke gondolata Doberdónál, *Jogelméleti Szemle* 20(1), 193-199. o. <https://doi.org/10.59558/jesz.2019.1.193>

Birher Nándor, Bertalan Péter Tamás (2024): *Vatican diplomacy around Trianon from a Hungarian Perspective*. ŠafárikPress Publishing, Pavol Jozef Šafárik University in Košice. <https://doi.org/10.33542/VTA-0322-7>

Ferenc pápa (2021): *Ferenc pápa Fratelli tutti kezdetű enciklikája a testvériségről és a társadalmi barátságról*. Pápai megnyilatkozások 58. Budapest: Szent István Társulat. https://www.katolikus.hu/media/Fratelli_tutti_keresheto.pdf Letöltés ideje: 2023. november 22.

Ferenc pápa (2024): *Angelus*. Szent Péter tér, 2024. augusztus 25. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/angelus/2024/documents/20240825-angelus.html> Letöltés ideje: 2023. november 22.

Ferenc pápa Magyarországon (2023a): *Ferenc pápa beszéde az állami és diplomáciai testületek képviselői előtt*. <https://ferenc2023.hu/hu/informacio/ferenc-papa-beszede-az-allami-es-diplomaciai-testuletek-kepviseloi-elott> Letöltés ideje: 2023. november 22.

Ferenc pápa Magyarországon (2023b): *Ferenc pápa beszéde a Pázmányon*. <https://ferenc2023.hu/hu/informacio/ferenc-papa-beszede-a-pazmanyon>. Letöltés ideje: 2023. november 22.

Fornusek, Martin (2024): Cutting ties with Moscow — What does Ukraine's church bill really mean. <https://kyivindependent.com/ukraines-bill-on-religious-organizations/> Letöltés ideje: 2023. november 22.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar. Armenológiai Tanszék. Bemutatkozás. <https://btk.ppke.hu/armenologiai-tanszek> Letöltés ideje: 2023. november 22.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar. Margat (Szíria) A Szíriai-Magyar Régészeti Misszió. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kutatási Programja. <https://btk.ppke.hu/margat-sziria-2> Letöltés ideje: 2023. november 22.

Runciman, Steven (1999): *A keresztes hadjáratok története*. Budapest: Osiris.

sz.n.(1994): *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Budapest: Szent István Társulat.

Thesing, Josef, Uertz, Rudolf (szerk.) (2001): *Die Grundlagen der Sozialdoktrin der Russisch-Orthodoxen Kirche: deutsche Übersetzung mit Einführung und Kommentar*. Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt/Lehrstuhl Politikwissenschaft II, Konrad-Adenauer-Stiftung.

Uhlig, Christian (szerk.) (1990): *Theologische Realenzyklopedie. Teilband 20*. Berlin: Walter de Gruyter. 1990, XX., 11-55.

CHALLENGES TO RELIGIOUS FREEDOM AND RELATED POLICIES IN TODAY'S EUROPE

NÁNDOR BIRHER

The article explores the significant role that religious institutions play in maintaining peace and preventing violence, with a particular focus on the challenges faced by Christian churches. Highlighting Pope Francis' 2024 remarks on the necessity of peace and tolerance, the study examines cases of state interventions against religious entities, such as the prohibition of the Russian Orthodox Church in Ukraine. It draws parallels with historical examples like the post-Trianon period and communist-era restrictions on religious bodies. The analysis emphasizes the key role of universities and cultural institutions in fostering open dialogue and rebuilding disrupted communication networks. The work argues for diplomacy and strategic relationship management as essential tools for sustaining religious freedom and avoiding conflicts rooted in political motivations.

Keywords: Christian persecution, religious freedom, political influence, peacebuilding, Pope Francis, Orthodox Church, European history, university roles, diplomacy, conflict prevention.